

START! STARTUJ Z PLASTYKĄ

TADEUSZ BANOWSKI

Program nauczania plastyki dla szkoły ponadpodstawowej

opracowany w ramach projektu

„Tworzenie programów nauczania oraz scenariuszy lekcji i zajęć wchodzących w skład zestawów narzędzi edukacyjnych wspierających proces kształcenia ogólnego w zakresie kompetencji kluczowych uczniów niezbędnych do poruszania się na rynku pracy”

dofinansowanego ze środków Funduszy Europejskich w ramach
Programu Operacyjnego Wiedza Edukacja Rozwój, 2.10 Wysoka jakość systemu oświaty

WARSZAWA 2019

Redakcja merytoryczna – Katarzyna Jasińska
Recenzja merytoryczna – prof. Radosław Cezary Gwizdon
Krystyna Ratasiewicz
Agnieszka Ratajczak-Mucharska
Katarzyna Szczepkowska-Szczęśniak

Redakcja językowa i korekta – Editio

Projekt graficzny i projekt okładki – Editio

Skład i redakcja techniczna – Editio

Warszawa 2019
Ośrodek Rozwoju Edukacji
Aleje Ujazdowskie 28
00-478 Warszawa
www.ore.edu.pl

Publikacja jest rozpowszechniana na zasadach wolnej licencji Creative Commons – Użycie niekomercyjne 4.0 Polska (CC-BY-NC).
<https://creativecommons.org/licenses/by-nc/4.0/deed.pl>

I. WSTĘP. OGÓLNA CHARAKTERYSTYKA PROGRAMU

Program nauczania plastyki do kształcenia ogólnego dla czteroletniego **liceum ogólnokształcącego i pięcioletniego technikum w zakresie podstawowym**, przeznaczony jest do realizacji w **klasie I** w szkołach, które mają przedmiot w swojej ofercie jako ustalony przez dyrektora i proponowany na tym etapie przez szkołę spośród: filozofii, plastyki i muzyki. Oparty został na wytycznych zawartych w podstawie programowej kształcenia ogólnego, a jego realizacja obejmuje wymiar **1 godziny tygodniowo**.

Ogólne wytyczne z podstawy programowej zakładają uzyskanie i doskonalenie wiedzy i kwalifikacji zawodowych służących uczeniu się przez całe życie. Na tym etapie kształcenia wyznacza się temu następujące cele:

- 1) *traktowanie uporządkowanej, systematycznej wiedzy jako podstawy kształtowania umiejętności;*
- 2) *doskonalenie umiejętności myślowo-językowych, takich jak: czytanie ze zrozumieniem, pisanie twórcze, formułowanie pytań i problemów, posługiwanie się kryteriami, uzasadnianie, wyjaśnianie, klasyfikowanie, wnioskowanie, definiowanie, posługiwanie się przykładami itp.;*
- 3) *rozwijanie osobistych zainteresowań ucznia i integrowanie wiedzy przedmiotowej z różnych dyscyplin;*
- 4) *zdobywanie umiejętności formułowania samodzielnych i przemyślanych sądów, uzasadniania własnych i cudzych sądów w procesie dialogu we wspólnocie dociekającej;*
- 5) *łączenie zdolności krytycznego i logicznego myślenia z umiejętnościami wyobrażeniowo-twórczymi;*
- 6) *rozwijanie wrażliwości społecznej, moralnej i estetycznej;*
- 7) *rozwijanie narzędzi myślowych umożliwiających uczniom obcowanie z kulturą i jej rozumienie;*
- 8) *rozwijanie u uczniów szacunku dla wiedzy, wyrabianie pasji poznawania świata i zachęcanie do praktycznego zastosowania zdobytych wiadomości.*

Plastyka należy do grupy przedmiotów artystycznych i nauczana była już na poprzednim etapie kształcenia. Poruszane w programie zagadnienia nie są więc nowością dla uczniów, którzy kontynuują treści poznane wcześniej, poszerzając je o teoretyczne i praktyczne umiejętności, zwłaszcza dotyczące zagadnień związanych ze sztuką XX wieku i artystycznymi awangardami. Program zakłada ich rolę w kształtowaniu postawy ucznia jako świadomego odbiorcy i interpretatora sztuki współczesnej. Opiera się na wieloaspektowym, artystyczno-humanistycznym kształceniu. Uwzględnia krytyczne postrzeganie sztuki, bezpośredni kontakt z jej

wytworami, twórcami oraz instytucjami upowszechniającymi i promującymi działania twórcze. Proponuje działania teoretyczne i praktyczne, mające na celu uwrażliwienie na piękno sztuki, a także interpretowanie zjawisk kontrowersyjnych, często wykraczających lub niemieszczących się w kategoriach tradycyjnego pojęcia piękna. Ważnym celem jest wprowadzenie młodego odbiorcy w tematykę związaną z ochroną dóbr kultury i prawa autorskiego, uczenie poszanowania dla narodowego dziedzictwa kulturowego oraz wartości ogólnoludzkich. Program odwołuje się do koncepcji Czesława Kupisiewicza, inteligencji wielorakich Howarda Gardnera, uwzględnia elementy neurodydaktyki oraz wykorzystuje klasyfikację celów nauczania w edukacji Benjamina Blooma. Zawiera cele kształcenia i wychowania, szczegółowe treści kształcenia zgodne z podstawą programową, charakterystykę technik, form, metod pracy, propozycje oceniania, korelacje przedmiotowe, powiązanie z kompetencjami kluczowymi oraz przedstawia sposób ewaluacji.

II. CELE KSZTAŁCENIA, CELE WYCHOWAWCZE

W podstawie programowej do plastyki cele kształcenia zostały sformułowane jako wymagania ogólne i ujęte w czterech głównych punktach:

- „I. Uczestniczenie w kulturze poprzez kontakt, analizę i interpretację dzieł sztuki; dostrzeganie kontekstów powstawania dzieła.
- II. Zapoznanie z wybranymi zagadnieniami dotyczącymi współczesnych awangard artystycznych i sztuki lokalnego środowiska; ekspresja twórcza podejmowana w oparciu o środki wyrazu charakterystyczne dla sztuki II poł. XX wieku.
- III. Wprowadzenie w obszar działań instytucji profesjonalnie zajmujących się upowszechnianiem kultury w zakresie sztuk plastycznych; ekspresja twórcza podejmowana w związku z organizacją wystaw.
- IV. Wprowadzenie w zakres sztuk o charakterze multimedialnym; ekspresja twórcza w oparciu o współczesne narzędzia komunikacji wizualnej”.

W programie przyjęto koncepcję **Czesława Kupisiewicza** (Kupisiewicz, 1984), który zakłada, że na treść kształcenia „składa się całokształt podstawowych wiadomości i umiejętności z dziedziny nauki, techniki, kultury, sztuki oraz praktyki społecznej, przewidziany do opanowania podczas ich pobytu w szkole”. Zgodnie z powyższymi zapisami jako podstawę przyjęto uzyskanie i doskonalenie ogólnej wiedzy o sztuce, kształtowanie postawy świadomego odbiorcy sztuki, rozwijanie zainteresowań poznawczych – z uwzględnieniem myślenia i umiejętności twórczych – oraz kształcenie umiejętności praktycznych, służących uczeniu się przez całe życie. Istotne jest także wdrożenie do samokształcenia, wyzwalanie ciekawości poznawczej, kreatywności i pracy nad własnym rozwojem, służące aktywnemu uczestnictwu w kulturze narodowej i lokalnej; doskonalenie umiejętności mówienia o sztuce i jej wytworach oraz krytycznego jej wartościowania. Cele kształcenia i wychowania zgodne są z wymaganiami ogólnymi i treściami nauczania określonymi w podstawie programowej do plastyki dla liceum i technikum. Zgodnie z kategoriami **Blooma** (Denek, 1986) podzielone zostały na wiedzę, umiejętności i postawy, co zapewnia ich sprawdzalność poprzez obserwację i analizę postępów uczniów oraz umożliwia samokontrolę pracy nauczyciela.

Wiedza (wiadomości). Uczeń:

- zna kierunki i style awangardowe w sztuce XX i XXI wieku, w tym: abstrakcjonizm, pop-art, konceptualizm, neofiguracja, hiperrealizm, op-art, street-art, akcjonizm i sztuka mediów, instalacja;
- zna najważniejszych przedstawicieli kierunków współczesnych i ich przełomowe dzieła;

- zna wybitnych twórców lokalnych, dziedziny twórcze, obszary działania i techniki przez nich uprawiane oraz ich wytwory;
- zna instytucje kultury zajmujące się profesjonalnym jej upowszechnianiem, w tym: muzea, galerie, teatry, ośrodki kultury i biblioteki;
- zna pojęcia związane z obszarem działań instytucji upowszechniającej kulturę i sztukę (wystawa, ekspozycja, wernisaż, premiera, spektakl, scenografia);
- zna terminy i pojęcia służące analizie formalnej dzieł sztuki;
- zna techniki i narzędzia multimedialne, służące dokumentacji działań twórczych (fotografia, film, inne formy prezentacji oparte na nowych technologiach);
- zna różne formy prezentacji wypowiedzi multimedialnej: blog, forum, strona www;
- zna sposoby własnej aktywności twórczej;
- zna elementy struktury dzieł różnych dziedzin sztuki: forma, kompozycja, funkcja;
- definiuje pojęcia: nadawca, odbiorca, użytkownik, znaczenie, kontekst, medium;
- zna rodzaje działań związanych z kulturą lokalną;
- zna zasady publikowania i udostępniania oraz prawa autorskiego.

Umiejętności. Uczeń:

- potrafi powiązać artystów z kierunkami sztuki współczesnej;
- wskazuje konteksty pomiędzy awangardowymi dziełami sztuki a innymi dziedzinami (np. literaturą, muzyką, filmem) oraz historią, filozofią, religią;
- wskazuje związki współczesnych dzieł sztuki z twórcami i kierunkami wcześniejszych epok;
- dostrzega konteksty w omawianych dziełach;
- stosuje właściwą terminologię w opisie i analizie dzieła sztuki;
- odczytuje dzieła w kontekście stylu, kierunku, epoki;
- charakteryzuje sztukę regionu;
- wyjaśnia pojęcia związane z obszarem działań instytucji upowszechniającej kulturę i sztukę (wystawa, ekspozycja, wernisaż, finisaż, premiera, spektakl, scenografia);
- omawia działania twórcze przedstawicieli współczesnych awangard artystycznych;
- tworzy własne prace w odniesieniu do technik i środków wyrazu, charakterystycznych dla form wypowiedzi artystycznych, właściwych dla sztuki najnowszej;
- stosuje zasady publikacji, prawa autorskiego.

W programie cele wychowawcze obejmują głównie kształtowanie poczucia odpowiedzialności i szacunku dla wytworów sztuki zaliczanych do dziedzictwa kulturowego oraz własnej twórczości i pracy, z uwzględnieniem prawnego uwarunkowania korzystania z dorobku innych, prawa cytatu, własnej godności intelektualnej, szacunku do człowieka, tolerancji oraz odpowiedzialności za treść i formę własnych działań twórczych.

Cele wychowawcze (postawy). Uczeń:

- dba o właściwe formy korzystania z dóbr kultury;
- przejawia szacunek dla dokonań artystów z różnych dziedzin sztuki;
- cechuje się kreatywnością w obcowaniu ze sztuką współczesną;
- cechuje się otwartością na sztukę najnowszą;
- rozwija odpowiedzialność za efekty własnej pracy;
- dba o ład i estetykę otoczenia;
- otacza opieką elementy dziedzictwa kulturowego;
- ocenia zjawiska artystyczne pod względem treści i zastosowanych środków artystycznego wyrazu;
- jest tolerancyjny wobec różnych kultur;
- wykazuje refleksyjną postawę wobec wytworów sztuki;
- potrafi wartościować zjawiska w sztuce i formułować sądy, opinie i oceny na podstawie własnej wiedzy;
- przejawia postawę krytyczną względem nietypowych działań artystycznych;
- dba o własny rozwój, poszerzanie własnej wiedzy i możliwości twórczych.

Kształtowaniu takiego ucznia sprzyja postawa nauczyciela, który aktywnie współpracuje z innymi. Dla swoich podopiecznych jest przewodnikiem i doradcą, a własnymi działaniami inspirowanie ich do podejmowania aktywności i mierzenia się z kolejnymi wyzwaniami. Zgodnie z zasadami neurodydaktyki – zaciekawia, daje impuls do twórczej pracy.

III. TREŚCI NAUCZANIA

Podstawa programowa formułuje umiejętności zdobywane w procesie kształcenia przez ucznia liceum ogólnokształcącego i technikum. Są to:

- „1) myślenie – rozumiane jako złożony proces umysłowy, polegający na tworzeniu nowych reprezentacji za pomocą transformacji dostępnych informacji, obejmującej interakcję wielu operacji umysłowych: wnioskowanie, abstrahowanie, rozumowanie, wyobrażanie sobie, sądzenie, rozwiązywanie problemów, twórczość. Dzięki temu, że uczniowie szkoły ponadpodstawowej uczą się równocześnie różnych przedmiotów, możliwe jest rozwijanie następujących typów myślenia: analitycznego, syntetycznego, logicznego, komputacyjnego, przyczynowo-skutkowego, kreatywnego, abstrakcyjnego; zachowanie ciągłości kształcenia ogólnego rozwija zarówno myślenie percepcyjne, jak i myślenie pojęciowe. Synteza obu typów myślenia stanowi podstawę wszechstronnego rozwoju ucznia;
- 2) czytanie – umiejętność łącząca zarówno rozumienie sensów, jak i znaczeń symbolicznych wypowiedzi; kluczowa umiejętność lingwistyczna i psychologiczna prowadząca do rozwoju osobowego, aktywnego uczestnictwa we wspólnocie, przekazywania doświadczeń między pokoleniami;
- 3) umiejętność komunikowania się w języku ojczystym i w językach obcych, zarówno w mowie, jak i w piśmie, to podstawowa umiejętność społeczna, której podstawą jest znajomość norm językowych oraz tworzenie podstaw porozumienia się w różnych sytuacjach komunikacyjnych;
- 4) kreatywne rozwiązywanie problemów z różnych dziedzin ze świadomym wykorzystaniem metod i narzędzi wywodzących się z informatyki, w tym programowania;
- 5) umiejętność sprawnego posługiwania się nowoczesnymi technologiami informacyjno-komunikacyjnymi, w tym dbałość o poszanowanie praw autorskich i bezpieczne poruszanie się w cyberprzestrzeni;
- 6) umiejętność samodzielnego docierania do informacji, dokonywania ich selekcji, syntezy oraz wartościowania, rzetelnego korzystania ze źródeł;
- 7) nabywanie nawyków systematycznego uczenia się, porządkowania zdobytej wiedzy i jej pogłębiania;
- 8) umiejętność współpracy w grupie i podejmowania działań indywidualnych”.

Kształtowaniu powyższych umiejętności i realizacji ogólnych celów służą wymagania szczegółowe podstawy programowej do plastyki, zawartej w Rozporządzeniu Ministra Edukacji Narodowej z dnia 30 stycznia 2018 r. w sprawie podstawy programowej kształcenia ogólnego dla liceum ogólnokształcącego, technikum oraz branżowej szkoły II stopnia (Dziennik Ustaw z 2018 r. poz. 467):

„I. Uczestniczenie w kulturze poprzez kontakt, analizę i interpretację dzieł sztuki; dostrzeganie kontekstów powstawania dzieła. Uczeń:

- 1) zna terminy i pojęcia właściwe dla analizy formy dzieła sztuk plastycznych;
- 2) rozróżnia poszczególne dyscypliny sztuki, wskazuje formy wypowiedzi artystycznej, które wymykają się tradycyjnej klasyfikacji (w tym: akcjonizm, instalacja, sztuka mediów);
- 3) rozumie, że sztuka powstaje w kontekście innych dziedzin kultury, a także historii, filozofii, religii;
- 4) w oparciu o właściwą terminologię dokonuje opisu i analizy wybranych dzieł sztuki różnych dyscyplin;
- 5) przybliża twórczość artystów różnych dziedzin sztuki, w szczególności plastycznych;
- 6) interpretuje i odczytuje wybrane dzieła sztuki w kontekście epoki.

II. Zapoznanie z wybranymi zagadnieniami dotyczącymi współczesnych awangard artystycznych i sztuki lokalnego środowiska; ekspresja twórcza podejmowana w oparciu o środki wyrazu, charakterystyczne dla sztuki II poł. XX wieku. Uczeń:

- 1) wymienia zabytki i dzieła architektury najbliższej okolicy;
- 2) zna najwybitniejszych lokalnych twórców, ich obszar działań artystycznych (dyscypliny, gatunki, techniki artystyczne, które wykorzystują w swojej twórczości);
- 3) wymienia najistotniejsze kierunki współczesnych awangard artystycznych (abstrakcjonizm, pop-art, konceptualizm, neofiguracja, hiperrealizm, op-art, street-art, akcjonizm i sztuka mediów), łączy je z postaciami wybitnych twórców;
- 4) opisuje dzieła sztuki regionu, stosując terminy i pojęcia właściwe dla danego obiektu i stylu;
- 5) dokumentuje (fotografuje, filmuje lub tworzy prezentacje z wykorzystaniem nowoczesnych technologii) dzieła lub wydarzenia istotne dla kultury lokalnej;
- 6) charakteryzuje kierunki działań wybranych współczesnych awangard i ich twórców;
- 7) podejmuje działania twórcze w oparciu o środki wyrazu charakterystyczne dla wybranych form wypowiedzi sztuki II poł. XX wieku.

III. Wprowadzenie w obszar działań instytucji profesjonalnie zajmujących się upowszechnianiem kultury w zakresie sztuk plastycznych, ekspresja twórcza podejmowana w związku z organizacją wystaw. Uczeń:

- 1) wymienia i rozróżnia instytucje kultury zajmujące się profesjonalnym jej upowszechnianiem, w tym: muzea, galerie, teatry, ośrodki kultury i biblioteki;
- 2) rozróżnia zakres działania wymienionych instytucji oraz funkcje, jakie pełnią;
- 3) rozróżnia i definiuje terminy i pojęcia związane z obszarem działań instytucji upowszechniającej kulturę i sztukę, jak: wystawa (ekspozycja), wernisaż, finisaż, premiera, spektakl, scenografia;
- 4) formułuje samodzielne sądy (pisemne lub ustne) na temat zwiedzanych galerii, wystaw i wydarzeń artystycznych;

- 5) organizuje samodzielnie lub zespołowo wystawę rzeczywistą lub wirtualną prac plastycznych (np. fotografii), poprzedzoną promocją i reklamą (np. zaproszenie, ulotka, plakat) i np. organizacją wernisażu;
- 6) aktywnie uczestniczy w wystawach i akcjach organizowanych przez twórców.

IV. Wprowadzenie w zakres sztuk o charakterze multimedialnym, ekspresja twórcza w oparciu o współczesne narzędzia komunikacji wizualnej. Uczeń:

- 1) definiuje pojęcie multimedia jako media stanowiące połączenie różnych form przekazu informacji (tekstu, dźwięku, grafiki, animacji, video);
- 2) wymienia obszary, w których multimedia mają zastosowanie (sztuka, reklama, edukacja, rozrywka);
- 3) rozumie, że współczesna działalność twórcza pozwala na wykorzystanie różnorodnych technik i narzędzi medialnych;
- 4) z wykorzystaniem prostych narzędzi rejestrujących samodzielnie wykonuje kilkunastosekundowy film, prezentację lub cykl fotografii na zadany lub wybrany temat;
- 5) opisuje założenia, koncepcję realizacyjną oraz sposób wykonania swojej pracy;
- 6) krytycznie ocenia wykonane przez siebie i innych autorów filmy, prezentacje i fotografie".

Treści szczegółowe posiadają **układ spiralny** i nawiązują do poprzednich etapów edukacyjnych. W ten sposób zagadnienia praktyczne i teoretyczne wzajemnie się uzupełniają – uczeń będzie poznawał treści w powiązaniu z realizowaną pracą twórczą. Podczas konstruowania programu wzięto pod uwagę *Mapę drogową UNESCO dla edukacji artystycznej* z 2006 roku, w której zostały zaprezentowane trzy istotne w edukacji artystycznej wymiary:

- „1) wiedzę zdobywa się w wyniku interakcji zachodzących między uczniem a dziełem sztuki lub działaniem artystycznym, między artystą i jego nauczycielem;
- 2) wiedzę zdobywa się poprzez indywidualną praktykę artystyczną;
- 3) zdobywanie wiedzy następuje poprzez badania naukowe i studiowanie formy artystycznej oraz relacji między sztuką i historią". (*Mapa drogowa UNESCO dla edukacji artystycznej*, s. 316).

Zagadnienia do lekcji sporządzono według **kryterium trwałości wiedzy**, zapewniając właściwą ich realizację i zgodność z podstawą programową. Proponowane w programie treści nauczania zostały ujęte w problemy, do których dołączono propozycję materiału, służącego ich realizacji, oraz przyporządkowano im punkty z podstawy programowej. **Treści wykraczające oznaczono pogrubioną czcionką.** Istotnym elementem edukacji artystycznej jest przeżywanie sztuki, dlatego do większości zagadnień zaproponowano działania plastyczne w formie tradycyjnej, z wykorzystaniem nowych mediów i narzędzi komputerowych, które dla wyróżnienia zostały podkreślone.

1. Wokół pojęcia sztuki: I.2), I.3), I.4), I.6), III.1), III.2), III.3), III.6), IV.3)

1) **Tradycyjne a współczesne pojęcie sztuki** – znaczenie dla sztuki współczesnej definicji Władysława Tatarkiewicza względem klasycznego pojęcia; wpływ definicji na zakres i rolę sztuki; omówienie przykładów dzieł klasycznych w zestawieniu z dziełami współczesnymi, przełamującymi tradycyjne pojęcie sztuki i opartymi na nowatorskich metodach i technikach plastycznych; wskazanie ich nowatorstwa na tle definicji sztuki Tatarkiewicza.

2) Spotkania ze sztuką – rola instytucji kultury zajmujących się profesjonalnym jej upowszechnianiem, w tym: muzeów, galerii, teatrów, ośrodków kultury i bibliotek; formy upowszechniania sztuki i kultury: wystawy (ekspozycje), wernisaże, finisaże, premiery, spektakle, scenografie.

3) Jak czytać sztukę współczesną? Język dzieł poszczególnych dziedzin sztuki – wskazanie języka właściwego dla odczytania sztuki współczesnej; określenie elementów analizy dzieła oraz czynników mających wpływ na jego odczytanie, np. rola symboliki, odnalezienie klucza interpretacyjnego, konteksty (np.: historyczny, filozoficzny, literacki, religijny, społeczny); zorganizowanie wyjścia w plener oraz do muzeum, galerii, na wystawę sztuki współczesnej („żywa” lekcja), połączonego z analizą dzieł reprezentujących daną dziedzinę; konstruowanie wypowiedzi pisemnej – analiza wybranego przykładu dzieła.

2. Moja kultura: I.1), I.2), I.3), I.4), I.6), II.1), II.2), II.4), II.5), II.7), III.6)

1) Sztuka lokalna – odrębność kultury regionu i kultury narodowej, zabytki i architektura Małej Ojczyzny; relacja z wycieczki mającej na celu zwiedzanie zabytków lokalnych, połączona z opisem dzieła w formie dokumentacji fotograficznej, filmowej lub z wykorzystaniem innych form wypowiedzi opartych na nowoczesnych technologiach.

2) Twórcy lokalni (obszary działań, formy aktywności, dyscypliny i techniki artystyczne w ich pracy); wskazanie własnej tożsamości lokalnej; udział w przedsięwzięciach lokalnych (wystawach, akcjach); przygotowanie relacji z wydarzenia lokalnego, spotkania z lokalnym twórcą.

3. Kierunki w malarstwie II połowy XX wieku: I.1), I.3), I.4), I.5), I.6), II.3), II.6), II.7), III.3), III.4), III.5), IV.1), IV.2), IV.3), IV.4), IV.5), IV.6)

1) Emocje, mistyka w malarstwie abstrakcyjnym i optycznym

■ abstrakcjonizm*, **art brut**: założenia, cechy, stosowane techniki oraz przykładowi twórcy i ich przełomowe dzieła (np. Jackson Pollock, Willem de Kooning, Mark Rothko, Jean Dubuffet); wprowadzenie terminów: *informel*, *action painting*, *color field painting*, *taszyzm*, *dripping*, *all over*;

■ op-art*: założenia, cechy i przykładowi twórcy oraz ich dzieła, np. Bridget Riley, Wojciech Fangor; praca inspirowana malarstwem abstrakcyjnym lub sztuką op-artu; zorganizowanie wystawy prac uczniów.

- 2) Nowy sposób ujęcia postaci – deformacja w neofiguracji: Francis Bacon, Lucian Freud; praca inspirowana malarstwem neofiguracyjnym, np. fotografia – autoportret z użyciem programu do obróbki zdjęć.
- 3) Wokół codzienności – pop-art*, hiperrealizm*, street art*, **neorealizm**: założenia, inspiracje, motywy, kontekst kulturowy i społeczny, techniki, przedstawiciele – Andy Warhol, Roy Lichtenstein, Jasper Johns, Tom Wesselmann (pop-art), Richard Estes, Chuck Close, Ralph Goings, Duane Hanson (hiperrealizm), Basquiat (street art); malarstwo **socrealizmu**: założenia, cechy, kontekst kulturowy, historyczny, przedstawiciele – Juliusz i Helena Krajewscy, Aleksander Kobzdej, Brodsky, Wiera Muchina; rola współczesnego plakatu; analiza dzieła malarskiego; sposób czytania plakatu; wykonanie plakatu w stylu socrealistycznym lub plakatu do dowolnego wydarzenia w szkole, środowisku lokalnym lub plakatu reklamowego (wykonanego z użyciem narzędzi komputerowych).
- 4) Idea i prostota – konceptualizm*, **neodadaizm**, **minimal-art**, instalacja* – założenia teoretyczne, cechy i przedstawiciele, techniki (w tym environment): Joseph Kosuth, On Kawara, Sol LeWitt, Roman Opałka; opracowanie pracy opartej na koncepcji lub praca z wykorzystaniem przedmiotów gotowych, np. odpadów.
- 5) Sztuka w akcji (akcjonizm* i sztuka mediów*) – założenia, formy wypowiedzi artystycznej: happening, performance, Fluxus, sztuka feministyczna, sztuka irreligijna, akcyoniści wiedeńscy, polska sztuka krytyczna lat 90. – problem brzydoty i antywartości estetycznych, przekraczania granic, kontekst społeczny, przedstawiciele: Alan Kaprow, John Cage, Yves Klein, Tadeusz Kantor, Zbigniew Warpechowski, Zofia Kulik, Katarzyna Kozyra, Marina Abramović; projekt i realizacja działania artystycznego udokumentowanego w formie filmu.
4. Sztuka w przestrzeni – kierunki rozwoju architektury współczesnej: I.1), I.3), I.4), I.5), I.6)
 - 1) Architektura współczesna w przestrzeni publicznej i prywatnej – cechy architektury, stosowane materiały, tendencje i kierunki w budownictwie: późny **modernizm**, **brutalizm**, **metabolizm**, **high-tech**, **dekonstruktywizm**.
 - 2) Kontekstowość i analogie w architekturze współczesnej – cechy architektury, stosowane materiały, tendencje i kierunki w budownictwie: historyzujące odmiany **postmodernizmu**, **neomodernizm**.
5. Multimedialność a sztuka: IV.1), IV.2), IV.3), IV.4), IV.5), IV.6)
 - 1) Interaktywność, hipertekstowość, intermedialność jako podstawy sztuki multimedialnej, obszary zastosowania multimedii (sztuki, reklamy, edukacji, rozrywki).
 - 2) Techniki i narzędzia medialne: grafika cyfrowa, video-malarstwo, wideoinstalacje, projekcje, **mail-art**; zwrócenie uwagi na problem własności intelektualnej, konsekwencje tworzenia plagiatów, publikowania bez zgody autora, zasady publikowania w sieci, ochrona wizerunku własnego i innych itp.; projekt

z wykorzystaniem multimediiów – do wyboru przez uczniów (np. krótki film, prezentacja dostępna online, strona www, e-mail, forum, blog na tematy związane ze sztuką, np. inspiracje w sztuce, piękno a brzydota w sztuce, kim jest artysta, moja twórczość artystyczna; w realizacji można wykorzystać wiadomości z poprzedniego etapu edukacyjnego).

IV. ZAKŁADANE OSIĄGNIĘCIA UCZNIÓW

Dzięki realizacji treści nauczania, uczeń posiada wiedzę niezbędną do odbioru współczesnych dzieł sztuki. Porusza się wśród wytworów sztuki powstałej w XX i XXI wieku, zna ważnych jej twórców, obcuje z wytworami kultury współczesnej. Uczeń dostrzega piękno w sztuce współczesnej, a także potrafi uzasadnić stosowanie brzydoty jako kryterium stawianego przez współczesną definicję sztuki. Zabiera głos na temat dzieł kontrowersyjnych, omawia je w kategoriach nowej estetyki i wskazuje ich wartość. Uczeń nie bazuje tylko na wiedzy zdobytej na III etapie – wykorzystuje także wiedzę o stylach wcześniejszych, znanych z poprzedniego etapu edukacyjnego, wskazuje inspiracje i kontynuacje działań artystycznych. Omawiając dzieła, określa ich temat i treść, stosuje właściwą terminologię podczas opisu cech formalnych. Uczeń posiada wiedzę teoretyczną, potrzebną do zabierania głosu w dyskusji o sztuce, wyposażony jest w aparat pojęciowy, służący mówieniu o nowych mediach i formach multimedialnych stosowanych przez artystów – określa ich zalety i wady, wskazuje na możliwe zagrożenia. Zna formy, jakimi operują multimedia. Potrafi z nich korzystać oraz wzbogaca swoją wiedzę, sięgając do e-prasy, zasobów internetowych. Potrafi selekcjonować pozyskany materiał. Zna również zasady publikowania w Internecie, stosuje zasady prawa autorskiego. Świadomie uczestniczy w odbiorze sztuki regionu, określając swoją przynależność do społeczności lokalnej i narodowej. Poszukuje też świadectw kultury lokalnej, określa jej wartość. Uczeń potrafi również zaistnieć w świecie multimedialnym, korzysta z bloga, forum, wykonuje fotografię, tworzy krótki film. Umie również zaplanować lub zorganizować nowoczesne formy artystyczne: ambalaż, instalację, environment. Dbą jednocześnie o otoczenie – dom, szkołę, wieś, miasto. Jest aktywny i stara się każde zadanie wykonywać profesjonalnie, rozpatrując je w kategoriach kultury, sztuki, czasu i przestrzeni, szczególną uwagę zwracając na komunikację.

Uczeń, po zakończeniu edukacji z przedmiotu plastyka, jest człowiekiem wrażliwym na piękno otaczającego świata, ma szerokie zainteresowania, potrafi wypowiadać się na temat sztuki współczesnej, także najnowszej. Jako człowiek odpowiedzialny, dokładny, rzetelny, systematyczny potrafi określić fundamenty swojego światopoglądu, samodzielnie będzie poszukiwał rozwiązań, zadawał pytania, dzielił się refleksją.

Realizując treści kształcenia z plastyki, uczeń kształci kompetencje kluczowe, które pozwolą mu odnaleźć swoje miejsce w świecie, ale też nieustannie poszerzać swoją wiedzę. Będzie osobą krytycznie myślącą, uczącą się przez całe życie, otwartą na innych ludzi, empatyczną i tolerancyjną, przygotowaną do życia w nowoczesnym świecie oraz świadomie i odpowiedzialnie włączającą się do życia społecznego.

V. PROCEDURY OSIĄGANIA CELÓW

1. Propozycje liczby godzin przeznaczonych na realizację poszczególnych treści nauczania

Właściwej realizacji treści nauczania służy ich układ, dla którego założono propozycję godzin, w którym przewidziano czas zarówno na treści realizowane w sali lekcyjnej, jak i wyjścia na wystawy, spotkanie z twórcą itp., a także wykonanie przez uczniów prac twórczych. Zestawienie jednostek lekcyjnych przedstawia poniższa tabela.

Tabela 1. Propozycje liczby godzin przeznaczonych na realizację poszczególnych treści nauczania

Obszar	Treści nauczania	Godziny przeznaczane na realizację
Wokół pojęcia sztuki	Tradycyjne a współczesne pojęcie sztuki.	1
	Spotkania ze sztuką.	1
	Praca twórcza.	1
	Jak czytać sztukę współczesną?	2
Moja kultura	Sztuka lokalna.	1
	Twórcy lokalni.	1
	Praca twórcza.	2
Kierunki w sztuce II połowy XX wieku	Emocje, mistyka, optyka w malarstwie abstrakcyjnym.	1
	Praca twórcza.	2
	Nowy sposób ujęcia postaci – deformacja w neofiguracji.	1
	Praca twórcza.	1
	Wokół codzienności – pop-art, hiperrealizm, street art, neorealizm.	1
	Sztuka socrealizmu.	1
	Praca twórcza.	1
	Idea i prostota – konceptualizm, neodadaizm, minimal-art, instalacja.	2
Multimedialność a sztuka	Praca twórcza.	2
	Sztuka w akcji (akcjonizm i sztuka mediów).	2
	Praca twórcza.	2
	Sztuka w przestrzeni – kierunki rozwoju architektury współczesnej.	3
Multimedialność a sztuka	Interaktywność, hipertekstowość, intermedialność.	1
	Techniki i narzędzia medialne w sztuce.	1
	Praca twórcza.	2
		Łącznie: 32 godziny

2. Korelacja międzyprzedmiotowa, kompetencje kluczowe

Program nawiązuje do **koncepcji Czesława Kupisiewicza** (Kupisiewicz, 1984), który przyjmuje, że na treść kształcenia „składa się całokształt podstawowych

wiadomości i umiejętności z dziedziny nauki, techniki, kultury, sztuki oraz praktyki społecznej, przewidziany do opanowania podczas pobytu w szkole”. Wskazuje to na **interdyscyplinarność** i myślenie **holistyczne** w nauczaniu. Na takie współdziałanie zwraca uwagę także *Mapa Drogowa UNESCO (Mapa drogowa UNESCO dla edukacji artystycznej)*: „Włączenie sztuki do nauczania innych przedmiotów – zwłaszcza w nauczaniu stopnia podstawowego – może być sposobem zapobiegania występującego w niektórych szkołach przeciążenia programu. Jednak nie będzie to skuteczne, jeśli równolegle nie będzie się nauczać przedmiotów z zakresu sztuki”.

Zaproponowane treści korelują z innymi przedmiotami, ujętymi w komentarzu do podstawy programowej:

- „1) **historia** – zakres zagadnień dotyczących uwarunkowań historycznych i geograficznych dzieła sztuki. W plastyce korelacja ta powiązana jest z wpływem dziejów na treść i formę dzieła sztuki oraz powstanie nurtów i kierunków w sztuce, uwarunkowane wydarzeniami historycznymi, zachodzącymi konfliktami społeczno-politycznymi.
- 2) **język polski** – zakres zagadnień dotyczących cech i stylistyki epok oraz kierunków, umiejętność formułowania wypowiedzi. W plastyce zagadnienia te odnoszą się do wspólnych z literackimi kierunkami oraz wpływami literatury na kształtowanie się kierunków, czerpania ze źródeł literackich, w motywach, wspólnych tematach. Uczeń na lekcji plastyki powinien zadbać także o sposób wypowiedzi, czyli jasne i logiczne wyrażenie swoich myśli, zadawanie pytań dotyczących tego, co go nurtuje, a także stosowność stylu i poprawność języka.
- 3) **informatyka** – zakres działań wiążący się z wykorzystaniem nowych technologii oraz korzystania z zasobów internetowych. Uczeń *podczas zajęć teoretycznych i praktycznych* będzie korzystał z ICT. Lekcje oparte będą na wykorzystaniu nowych mediów, możliwości, jakie daje Internet i nowoczesne technologie.”

Ponadto zaprezentowane zostanie powiązanie z **geografią** – z uwzględnieniem wpływu podziału terytorialnego na regiony i sztukę lokalną. Można także wskazać powiązania z **matematyką**, zwłaszcza z geometrią, której treści przydatne są podczas analizy kompozycji dzieła sztuki. Zagadnienia z **filozofii i religii** są niezbędne w trakcie omawiania kontekstów do kierunków w sztuce i tematyki dzieł sztuki, odczytywania motywów w dziełach plastycznych, wskazywania krytycznego stosunku współczesnych artystów do religii. Zagadnienia z optyki, omawiane na lekcjach **fizyki**, są powiązane z treściami dotyczącymi koloru, widmem barw, wpływem światła na kształtowanie przestrzeni w dziele. Znaczenie wartości społecznej i uwzględnienie w edukacji artystycznej sztuki europejskiej, narodowej, lokalnej łączy się z treściami omawianymi na przedmiocie **wiedza o społeczeństwie**. Poprawność wymowy obcojęzycznych terminów, nazwisk koreluje z **językami obcymi**. **Interdyscyplinarność** oparta na porównywaniu i rozszerzaniu wybranej tematyki realizowanej na różnych przedmiotach sprzyja pokonywaniu trudności i odnoszeniu

sukcesów oraz przyczynia się do stworzenia spójnego obrazu rzeczywistości. Przenikanie się elementów należących do wielu przedmiotów bądź dyscyplin naukowych pozwala ujmować rzeczywistość jako całość, jednocześnie wykorzystując różne możliwości percepcji. Organizacja procesu dydaktycznego, oparta na przenikaniu i uzupełnianiu się przedmiotów, sprzyja angażowaniu uczniów zarówno do korzystania z wcześniejszych doświadczeń, jak i dostrzegania związków i celowości nauczania wieloaspektowego. Integracja i korelacja kształcenia wymaga współpracy nauczycieli i spójności działań edukacyjnych.

Interdyscyplinarność wielu dziedzin życia określają także **kompetencje kluczowe**, sprzyjające odpowiedniemu przygotowaniu do dorosłego życia oraz służące dalszej nauce i życiu zawodowemu. Duże znaczenie w kształtowaniu postaw ma komunikacja i współpraca w grupie, udział w projektach, które pomagają rozwijać u uczniów przedsiębiorczość i kreatywność oraz umożliwiają kreowanie nietypowych rozwiązań podczas wykonywania zadań. Kompetencje w zakresie rozumienia i tworzenia informacji odnoszą się do wszystkich zagadnień omawianych na lekcjach plastyki. Są rozwijane podczas odbioru, interpretowania dzieł sztuki, zjawisk i zagadnień związanych z językiem sztuk plastycznych i jego praktycznym zastosowaniem. Dotyczy to także skutecznej komunikacji, wyrażania emocji, przekazywania treści w tworzonych pracach. **Kompetencje w zakresie wielojęzyczności** odnoszą się do interpretowania pojęć i wytworów jako kontekstów społecznych i kulturowych, porozumiewania się w wielu obszarach, przekazywania własnych treści zawartych w wypowiedzi i działaniach praktycznych. Lekcje plastyki służą też rozwijaniu **kompetencji matematycznych oraz kompetencji w zakresie nauk przyrodniczych, technologii i inżynierii**. **Kompetencje matematyczne** rozwijane są podczas działania i kształcenia umiejętności, realizowania zadań projektowych, planowania i organizacji pracy. **Kompetencje w zakresie nauk przyrodniczych** dotyczą umiejętności interpretowania zjawisk związanych z rozwojem kultury regionu. **Kompetencje techniczne i inżynierskie** pozwalają na pełne i twórcze korzystanie z ICT, natomiast **kompetencje cyfrowe** odnoszą się do odpowiedzialności w korzystaniu z technologii cyfrowych, bezpieczeństwa, kwestii związanych z własnością intelektualną. **Kompetencje osobiste, społeczne i w zakresie umiejętności uczenia się** dotyczą autorefleksji nad własną pracą i działaniami twórczymi. Obejmują radzenie sobie w trudnych sytuacjach, pokonywanie barier, pracę w grupie, empatię. **Kompetencje obywatelskie** kształtowane są podczas omawiania dzieł zawierających motywy nawiązujące do tradycji oraz prowadzących dialog z kulturą, uczą szacunku do historii i postaw patriotycznych, a także kształtują umiejętność wyrażania opinii i krytycznego postrzegania sztuki. **Kompetencje w zakresie przedsiębiorczości** kształcą poczucie obowiązku, kreatywność, wytrwałość oraz wyrabiają świadomość przydatności podejmowanych działań, również na rynku pracy. **Kompetencje w zakresie świadomości i ekspresji kulturalnej** związane są ze wszystkimi działaniami praktycznymi – zdobywaniem wiedzy i konstruktywnym z niej

korzystaniem we własnych działaniach, opartych na pomysłowości oraz korzystaniu z kontekstów. Kompetencje kluczowe kształtują postawy uczniów, umożliwiające poruszanie się w rzeczywistości szkolnej i rozwijają umiejętności przydatne na rynku pracy – służą rozwijaniu cech przedsiębiorczości młodego pokolenia, wdrażają do korzystania z nowych technologii, ucą pracy w grupie i zespole.

3. Formy, techniki i metody pracy

Nauczyciel jest odpowiedzialny za właściwą organizację procesu nauczania – uczenia się. Podczas lekcji plastyki należy różnicować formy pracy, łącząc je i dostosowując do możliwości i potrzeb uczniów oraz omawianych treści. Ze względu na liczbę uczestników, rozróżnia się formy pracy: indywidualną, zbiorową, grupową. **Praca indywidualna** służy głównie utrwalaniu zagadnień omawianych podczas lekcji, a nie poszukiwaniu wiedzy. Jej celem jest kształtowanie u uczniów samodzielnego rozwiązywania problemów. Można ją stosować w celu różnicowania poziomu uczniów. Zaletą tej formy jest możliwość indywidualizacji treści, kontrolowanie tempa uczenia się oraz przebiegu pracy ucznia, a także określania jej efektów. Najczęściej pojawia się na lekcjach przeznaczonych na opanowanie nowego materiału, podczas wykonywania zadań samodzielnych, na zajęciach kontrolnych oraz w pracach domowych.

Podczas **pracy w grupach** uczniowie mogą uzyskiwać informacje od siebie nawzajem, wymieniać się wiadomościami i spostrzeżeniami. Forma ta sprzyja przełamywaniu barier, uczy partnerstwa i odpowiedzialności, wspomaga tworzenie więzi między uczniami. Należy pamiętać o utrzymaniu właściwego wykorzystania czasu, który nie może być zbyt długi. **Praca zespołowa** służy jednoczesnemu zaangażowaniu całej klasy, np. poprzez zadawanie pytań, uzupełnianie przedstawionych przez uczniów treści, wyciąganie wniosków.

Zgodnie z ideami **edukacji włączającej** oraz **indywidualizacji** podczas wyboru metod nauczania, technik i form pracy należy wziąć pod uwagę ich dostosowanie do uczniów ze **specjalnymi potrzebami edukacyjnymi**, uwzględniając stopień trudności zadań, ich typ, sposób sformułowania polecenia, możliwość wyboru poleceń przez ucznia. Indywidualizując pracę, nauczyciel powinien uwzględniać także różne rodzaje inteligencji. Howard Gardner (Gardner, 2009) wyróżnił ich 8 typów. Uczeń posiadający dobrze rozwiniętą inteligencję **lingwistyczną** będzie używał bogatego słownictwa, chętnie opowiadał, uczył się, słuchając, pisząc, czytając i dyskutując. Jego ulubioną metodą będzie pisanie i mówienie. Podczas lekcji plastyki mocną jego stroną będzie praca z tekstami źródłowymi, dyskusja na forum klasy. Ważne stanie się dla niego wystąpienie publiczne, referowanie materiału. Uczeń mający dobrze rozwiniętą inteligencję **matematyczno-logiczną** będzie przejawiać zdolności do myślenia naukowego, odczytywania symboli, odnoszenia się do czasu, miejsc. Zdolności matematyczne będą sprzyjały formułowaniu hipotez i wniosków,

gromadzeniu dowodów i dostrzeganiu zasad harmonii w otoczeniu. Na plastyce warto takiemu uczniowi przydzielić zarządzanie projektem, organizowanie pracy w zespole, powierzyć mu zadania badawcze nad konkretnym problemem. Uczeń posiadający dobrze rozwiniętą inteligencję **wizualno-przestrzenną** będzie przejawiał zdolności do tworzenia, konstruowania, analizowania sytuacji przestrzennych, które na plastyce wykorzysta w zadaniach plenerowych, podczas happeningu. Uczeń o dobrze rozwiniętej inteligencji **fizyczno-kinestetycznej** będzie odbierał wrażenia poprzez dotyk, ruch i kontakt fizyczny. Kontakt z rzeźbą w muzeum i jej opis nie sprawi mu trudności, podobnie jak zadania praktyczne, zarówno malowanie, jak i kręcenie filmu, happening, tworzenie instalacji w przestrzeni. Uczeń mający dobrze rozwiniętą inteligencję **muzyczną** będzie rozróżniał układy dźwięków i czerpał przyjemność z eksperymentowania z nimi. Z łatwością będzie łączył multimedia, wprowadzając do nich elementy muzyczne, interpretował dźwięki w pracach plastycznych, kompozycjach przestrzennych. Dobierze do filmu właściwą ścieżkę dźwiękową, będzie potrafił połączyć ruch z muzyką, tworząc harmonijne układy taneczne. Uczeń posiadający dobrze rozwiniętą inteligencję **interpersonalną** będzie przejawiał zdolności komunikacyjne, oceniał zjawiska w otoczeniu z perspektywy różnych punktów widzenia. Jego możliwości w komunikacji stworzą podstawy w pracy zespołowej. Będzie dobrym partnerem w grupie, w której znajdują się uczniowie z problemami komunikacyjnymi, stworzy przyjazną atmosferę i warunki doceniane na rynku pracy. Uczeń o inteligencji **intrapersonalnej** cechuje się wysokim poziomem rozumienia samego siebie i odczuwanych przez siebie emocji, to doskonały przykład postaw filozoficznych, analizujących sytuacje, rozważających różne rozwiązania problemu, udzielających odpowiedzi na trudne pytania filozoficzne, żyjących według zasad, odwołujących się w pracy do źródeł teoretycznych. W plastyce wykorzysta swoje umiejętności przy tworzeniu prac o niebanalnej treści, eksponujących wartości poznawcze, bogate w ładunek emocjonalny. Uczeń posiadający dobrze rozwiniętą inteligencję **przyrodniczą** będzie wiązał swoje prace ze zjawiskami występującymi w naturze, chętnie sięgnie po formy plenerowe, będzie uczestniczył w wycieczkach, zajmie się poszukiwaniem problemu w otoczeniu, np. kulturze regionu, zabytkach Małej Ojczyzny.

O dostosowywaniu procesu nauczania do potrzeb i możliwości uczniów decydować będzie nie tylko typ osobowości czy rodzaj inteligencji, ale także specjalne potrzeby edukacyjne. Pracę z uczniem, który sprawia **problemy wychowawczo-dydaktyczne**, należy rozpocząć od odszukania przyczyn zachowania ucznia. Aby zapobiec problemom wychowawczo-dydaktycznym, cele i wymagania edukacyjne powinny być dostosowane do możliwości każdego ucznia i określone jego językiem – jasno i zwięźle. Podczas wykonywanych zadań, należy przestrzegać wcześniej ustalonych reguł, z zastosowaniem różnych technik i metod, wskazanych w opinii lub orzeczeniu. Uczniów motywuje do pracy wskazywanie ich mocnych stron, odwoływanie się do ich pasji, zainteresowań oraz nagradzanie nawet drobnych osiągnięć. **Uczeń mający problemy edukacyjne** to uczeń, który, mimo wkładanego wysiłku, ma w szkole niepowodzenia. Przyczynami

niepowodzeń w nauce mogą być: zły stan zdrowia, niski poziom samodzielności, brak zainteresowań itp. Wśród czynników społecznych i rodzinnych, które mogą wpłynąć na niepowodzenia w szkole, znajdują się: sytuacja materialna, duża liczebność rodziny, nawał obowiązków domowych, warunki bytowe, patologie rodzinne. Zadaniem nauczyciela jest podjęcie odpowiednich działań, zmierzających do zindywidualizowania procesu nauczania i dostosowanie wymagań do możliwości ucznia. Zadania powinny posiadać szczegółową instrukcję, polecenia być określone precyzyjnie, a ćwiczenia angażować – w miarę możliwości – wszystkie kanały percepcji. Zaleca się korzystanie z wielu metod poprzez łączenie ich i nawiązywanie do innych przedmiotów, aby dać uczniowi szansę wykazania się umiejętnościami z różnych dziedzin. Doskonałym rozwiązaniem jest odpowiedni podział ról w grupie i pomoc koleżeńska. Podstawową cechą **uczniów zdolnych** jest wyjątkowo sprawne funkcjonowanie w sferze poznawczej. Praca z uczniem zdolnym to głównie stymulowanie zdolności i umiejętności za pomocą odpowiednich technik i metod, które służą kreatywnemu rozwiązywaniu problemu. Należy zapoznać się ze środowiskiem, a zwłaszcza z rodzicami, ich oczekiwaniami oraz z potrzebami samego ucznia, a nawet wspólnie ustalić plan działania. Podczas lekcji powinno się przydzielać uczniowi dodatkowe zadania i ćwiczenia. W pracy z uczniem zdolnym należy łączyć różne metody nauczania. Formą szczególnie angażującą jest metoda projektu. Dodatkowym sposobem konfrontacji swoich umiejętności może być dla ucznia udział w konkursach artystycznych czy zorganizowanie wystawy indywidualnej.

Ważną rolę w edukacji włączającej pełni łamanie barier, dlatego należy zwrócić uwagę na elastyczność w realizacji treści programowych, wspieranie uczniów poprzez budowanie dobrych relacji, współdziałanie z całym zespołem klasowym oraz tworzenie właściwych relacji interpersonalnych. Ważne jest, aby rozwijać mocne strony uczniów, a kompensować słabe, diagnozować style uczenia się, monitorować osiągnięcia i poszukiwać przyczyny niepowodzenia.

Na lekcjach plastyki istotną rolę w uczeniu się pełnią techniki pracy, które stosowane są podczas prac zespołowych. Szczególne znaczenie ma wspólna realizacja zadania lub rozwiązania problemu, polegająca na wymianie doświadczeń. Technika ta sprzyja uczeniu się od siebie, poznawaniu innych rozwiązań, pozytywnie wpływa też na relacje między uczniami, kształtując postawy wzajemnego wsparcia. W edukacji pomaga odnaleźć właściwe rozwiązanie problemu, a na lekcjach plastyki szczególnie sprawdzi się podczas odczytania cech formalnych dzieła. Technika, która pozwala uczniom odnieść problem teoretyczny do codziennego życia oraz umiejscowić zagadnienie w otaczającej go rzeczywistości, jest **odwoływanie się do doświadczeń**, wykorzystująca zasadę skojarzeń, prowadzących do właściwego odczytania problemu, np. kontekstów w sztuce, inspiracji sztuką regionu, rozpoznawania zastosowanych form i metod pracy artystów i stosowania ich we własnej twórczości plastycznej. Na wyszukiwaniu zbliżonych cech odmiennych kultur opiera się **technika poszukiwania wspólnych korzeni**, która pozwala dostrzec zależność międzykulturową, relacje

zachodzące pomiędzy kulturami, wpływ na ich kształtowanie czynników zewnętrznych, np. geograficznych, historycznych, politycznych. Technika ta może przynieść oczekiwane efekty zwłaszcza w czasie realizacji zagadnień poświęconych architekturze. W pracach zespołowych może być przydatna **technika uczenia się w sytuacjach konfliktowych**, która pozwala uczniom na zrozumienie różnic w poglądach i odnajdywanie satysfakcjonującego dla obu stron rozwiązania. Uczy ona aktywnego słuchania innych, funkcjonowania w społeczeństwie wielokulturowym i na rynku pracy, kształtuje postawy wzajemnej tolerancji. Może być wykorzystana podczas zadań w grupie lub zadań wymagających rozwiązania problemu. Ze względu na etap nauczania i wchodzenie uczniów w dorosłość ważną techniką jest **poszukiwanie scenariuszy przyszłości**, która sprzyja zrozumieniu przydatności zdobytej wiedzy z dziedzin artystycznych i nabytych umiejętności praktycznych na rynku pracy.

W celu zrealizowania zamierzonych celów i treści przedmiotu, w którym ważne jest mówienie o sztuce, nie należy ograniczać się do stosowania jednej metody – zamierzony efekt daje łączenie metod tradycyjnych i aktywizujących. Przy czym metody tradycyjne, takie jak **wykład informacyjny, opis, opowiadanie, prelekcja i pogadanka** powinny stanowić jedynie uzupełnienie i należy je łączyć z **metodami aktywizującymi**, które rozwijają myślenie twórcze, pozytywnie wpływają na współpracę i komunikację w grupie, organizowanie pracy, pobudzają do rozwijania zainteresowań, ułatwiają przyswajanie wiedzy, przyczyniają się do sukcesu. Podczas lekcji plastyki zaleca się różne metody, czasem należy je łączyć i dobierać do potrzeb uczniów. Należy też **indywidualizować proces nauczania**, zwłaszcza w odniesieniu do uczniów ze **specjalnymi potrzebami edukacyjnymi**:

- **metoda przypadków** polega na zapoznaniu się z wydarzeniem rzeczywistym, a następnie na pozyskaniu dodatkowych informacji, które zostaną poddane analizie i wyborze rozwiązań. Jest więc metodą badania i interpretacji określonych zdarzeń, ich przyczyn, rozumienia problemu, „uczenia się na błędach” – dyskusowania i wyboru właściwych rozwiązań. Skłania do wieloaspektowego widzenia problemu i stosowania różnych rozwiązań. Prowadzi do porównania poglądów, uczy poszanowania zdania innych. Może być stosowana podczas zajęć na temat współczesnej definicji sztuki,
- **metoda projektu** jest czasochłonna i wymaga zaangażowania ze strony uczniów i nauczyciela. Składa się z kilku etapów: przygotowania i planowania pracy, zbierania materiałów i ich opracowywania, prezentacji projektu na zajęciach szkolnych; uczniowie mogą pracować nad krótkimi projektami na temat, np. twórczości artysty, prezentacji kierunku, motywu występującego w różnych dziedzinach twórczych itp. Metoda rozwija samodzielność, pozwala na zastosowanie multimediiów (prezentacji, montażu filmowego, pokazu slajdów, utworzeniu klasowego bloga o sztuce lokalnej lub forum dyskusyjnego itp.),
- **portfolio**, czyli teczka, polega na zbieraniu przez ucznia materiałów na określony temat i gromadzeniu ich w teczce. Składa się z kilku etapów: wstępnego

(określenie zasad, czasu pracy i rodzaju gromadzonych materiałów, ustalenie kryteriów oceniania), zasadniczego (poszukiwanie, gromadzenie materiałów i ich porządkowanie w teczce), końcowego (prezentacja efektów pracy i ich ocena). Pozyskiwanie materiałów może odbywać się grupowo, ale tworzenie teczki uczeń realizuje indywidualnie. Odmianą portfolio jest e-portfolio, w którym dokonania można dokumentować na portalach udostępnionych przez szkołę, portalach społecznościowych, edukacyjnych itp. Metoda sprawdza się w przypadku małej liczby godzin, czyli podczas nauczania plastyki, gdyż uczeń ma możliwość uzupełniania i poszerzania wiadomości poza lekcjami; z metody można skorzystać podczas lekcji dotyczącej sztuki lokalnej,

- **myślenie obrazami** jest metodą, która polega na przygotowaniu reprodukcji, slajdów i innych materiałów wizualnych, instruktażu, pytań dla uczniów o treści zawarte w pokazywanym obrazie, detale i konteksty. Uczniowie poszukują różnych odpowiedzi, rozwiązań i prezentują swoje spostrzeżenia. Metoda myślenia obrazami rozwija umiejętności krytycznego wykorzystania i przetwarzania informacji zawartych w obrazach, pobudza zmysł obserwacji, skłania do refleksji nad motywami zawartymi w dziele, pobudza dociekliwość, skłania do krytycznej analizy. Daje możliwość odczytania symboli i wymiany informacji pomiędzy uczniami. W przypadku plastyki może być przydatna podczas analizy obrazu, rzeźby, fotografii,
- **metoda analizy materiału źródłowego** polega na analizie artykułów, recenzji, opinii, audycji radiowych, tekstów źródłowych. Nie należy do najłatwiejszych, trzeba jednak podkreślić, że ma ogromną wartość – rozwija umiejętności samodzielnego poszukiwania informacji, ćwiczenie selekcji informacji oraz krytycznej ich analizy. Metoda ta daje możliwość wieloaspektowego widzenia problemu i może okazać się ulubioną dla uczniów „poszukujących” i ciekawych różnych rozwiązań,
- **mapa myśli** (mapa mentalna) jest metodą polegającą na przedstawieniu problemu za pomocą rysunku, schematu, haseł, symboli, znaków, ilustracji itp., w którym od hasła głównego wykonuje się odnośniki ze słowami problemowymi – kluczami, następnie odniesienia z informacjami. Mapę myśli można tworzyć podczas lekcji ukazujących rozwój stylu, inspiracji artystycznych, kontekstów sztuki,
- **burza mózgów** polega na zespołowym (pary, grupy lub cała klasa) wytwarzaniu jak największej liczby pomysłów w celu rozwiązania problemu. Po zebraniu pomysłów poddaje się je ocenie zespołu i wybiera najlepsze propozycje. Można z niej korzystać podczas lekcji odwróconej lub w celu sporządzenia wniosków np. z porównania dzieł sztuki,
- **drama** polega na przyswajaniu treści kształcenia poprzez przeżycie, doświadczenie, zabawę. Gra odbywa się bez prób czy scenariusza, zatem uczniowie działają spontanicznie, znajdują się w nieznanej dla siebie wcześniej sytuacji. Metoda może sprawdzić się podczas organizowania działania artystycznego, np. happeningu, performance'u,

- **dyskusja** polega na wymianie zdań, które są wyrazem poglądów na dany temat. Problem można rozwiązywać wspólnie, odnosząc się do systemu wartości oraz uzupełniać wiedzę – posłużyć do dyskusji na temat nowatorstwa w sztuce, wymiany poglądów na temat kierunków awangardowych,
- **wycieczka przedmiotowa** należy do metod ukierunkowanych, tematycznych. Obiektem wycieczki związanej z lekcjami plastyki mogą być: muzeum, galeria, obiekty lokalne, miejsca promocji sztuki itp. Uzyskane informacje, spostrzeżenia i wrażenia posłużą do utworzenia informacji na stronie szkoły, albumu fotograficznego, filmu, relacji pisemnej, eseju,
- **analiza** jest metodą badawczą służącą do opisu opartego na wyraźnie określonych zasadach i procedurach – należy odrzucić tendencyjny dobór przekazów. Metodę wykorzystuje się podczas analizy dzieła sztuki,
- **warsztaty artystyczne** należą do głównych metod stosowanych w celu stworzenia atmosfery pracy twórczej. Pozwalają rozwijać kreatywność, myślenie niestandardowe, pobudzają wyobraźnię i kształcą umiejętności manualne; umożliwiają zastosowanie w praktyce wiedzy teoretycznej,
- **lekcja muzealna** zapewnia „żywy” kontakt z obrazem. Muzea posiadają zazwyczaj ofertę edukacyjną spójną z aktualną podstawą programową, którą zazwyczaj prezentują na swoich stronach internetowych. Dodatkową alternatywną formą są spotkania z twórcami, także regionalnymi, zwiedzanie wystaw i galerii,
- **lapbook** to metoda polegająca na tworzeniu tematycznej teczki o charakterze atrakcyjnej książki. Uczeń może w niej zamieścić gotowe materiały, własne prace, fotografie, połączyć je z komentarzami i spostrzeżeniami według własnej inwencji. Metoda ma bardzo szerokie zastosowanie i może być wykorzystana np. w lekcjach o zabytkach lokalnych, prezentacji własnej twórczości i poszukiwaniu w niej wpływów awangard artystycznych, relacji z wycieczki do muzeum czy galerii, prezentacji twórczości wybranego artysty.

Stosowanie metod aktywizujących korzystnie wpływa na wrażliwość i budowanie postaw, zaangażowanie, na co zwrócona została uwaga w badaniach UNESCO: „Bez zaangażowania emocjonalnego wszelkie działania, idee lub decyzje opierają się wyłącznie na podstawach racjonalnych. Moralne postępowanie, które stanowi fundament postawy obywatelskiej wymaga zaangażowania emocjonalnego”. (*Mapa drogowa UNESCO dla edukacji artystycznej*)

4. Nowatorskie narzędzia na lekcjach plastyki

Czesław Kupisiewicz (Kupisiewicz, 2000) dzieli narzędzia edukacyjne na: wzrokowe (z wykorzystaniem podręczników, przedmiotów naturalnych, maszyn, narzędzi, wykresów, map), słuchowe (nagrania dźwiękowe, instrumenty muzyczne, audycje

radiowe), wzrokowo-słuchowe (prezentujące materiały audiowizualne, np. programy telewizyjne, filmy, animacje), częściowo automatyzujące proces uczenia i nauczania (wykorzystujące komputer, maszyny dydaktyczne). *Mapa drogowa UNESCO (Mapa drogowa UNESCO dla edukacji artystycznej)* podkreśla, że „w społeczeństwie XXI wieku coraz bardziej potrzebni są pracownicy, którzy byłiby zdolni do twórczego myślenia, elastyczności w podejściu do zagadnień, dostosowywania się do zmiennych warunków, a także do innowacyjności. (...) Edukacja artystyczna wyposaża uczniów w całą gamę środków, które mają sprzyjać wyrażaniu myśli i krytycznej refleksji na temat otaczającego ich świata oraz przygotowywać do aktywnego angażowania się w różnych dziedzinach życia”. Dlatego, oprócz tradycyjnych narzędzi służących zdobywaniu wiedzy, takich jak podręczniki dla pokolenia Z, określanego także generacją @, poruszającego się w Sieci i wykorzystującego bogate zasoby internetu, istotną rolę będą odgrywać narzędzia oparte na wykorzystaniu ICT, służące przetwarzaniu informacji wyszukanych online, wspomagających nauczanie, umożliwiających prezentację prac w nowatorski sposób i ułatwiających komunikowanie się, zgodnie z najnowszymi trendami. **Serwisy blogowe** (np. blogger.com, wordpress.com) umożliwiają dzielenie się doświadczeniami z pracy podczas lekcji teoretycznych, wizyt w muzeach, własnych obserwacji związanych z trendami w sztuce najnowszej. Uczniowie mogą prowadzić na nich dyskusje, wyrażać sądy i opinie na temat zaobserwowanych zjawisk, a także wykorzystać serwisy do komunikacji w działaniach projektowych, organizacji koncertu. **Serwisy do tworzenia witryn**, np. sites.google.com mogą być wykorzystane do przygotowania pracy domowej online na wybrany temat, opublikowania efektów projektu, stworzenia strony na temat ulubionych kierunków lub artystów, sztuki okolicy, sztuki regionu itp. Platforma **Google Classroom** (platforma zdalnego nauczania), która stworzona została w celach edukacyjnych, może być udostępniona szkole bezpłatnie i bezterminowo z poziomu przeglądarki internetowej. Nauczyciel może udostępniać na niej materiały, tworzyć autorskie lekcje, dodawać materiały z różnych źródeł, np. YouTube, ilustracje, pliki PDF, tworzyć ankiety dla uczniów lub rodziców. Platforma umożliwia przesyłanie rodzicom informacji o ocenach. Podczas lekcji uczniowie mogą tworzyć własne prace nie tylko metodami tradycyjnymi, ale wykorzystując także **programy graficzne dostępne w sieci**, np.: Canva, Vectr, Pixlr, Stencil, Piktochart, które umożliwiają rozwijanie umiejętności związanych z poszukiwaniem miejsc na rynku pracy. Zaprojektowane graficznie plakaty, foldery, zaproszenia rozwijają także kreatywność i poszerzają wiedzę na temat współczesnych, nowatorskich form obróbki cyfrowej. Narzędziem ICT jest **WebQuest**, oparty na *e-learningu*. Materiał źródłowy umożliwia uczniom skoncentrowanie się na krytycznej analizie i wykorzystaniu informacji udostępnionych przez nauczyciela. WebQuest może posłużyć do wykonania ćwiczeń projektowych lub do pracy całego zespołu klasowego podzielonego na grupy. Praca na WebQuest może przybrać charakter interdyscyplinarny, łączący informacje zaczerpnięte z różnych dziedzin. Efektem działania jest afisz, plakat, dłuższa praca pisemna, infografika, prezentacja multimedialna, a nawet wystąpienie publiczne.

Narzędzie jest przydatne w tworzeniu nowego materiału opartego na konkretnych źródłach (np. obiektach lokalnych), opracowaniach na temat sztuki regionu i związanych z nią twórców. Pasjonatów gier komputerowych można zainteresować **gamifikacją**, umożliwiającą stworzenie opartego na strukturze gry materiału z wybranego działu. Wirtualna rzeczywistość może być doskonałym narzędziem do pokonywania trudności, przechodzenia przez etapy wiedzy i dotarcia do oceny. Aby skorzystać z gamifikacji, nie trzeba być zaawansowanym graczem. Dzięki niej edukacja staje się przyjemnością i zabawą, zwiększa się motywacja uczniów do działania. Gamifikację można także zastosować jako formę sprawdzania wiedzy. Szybki sposób sprawdzania wiadomości, a także doskonałą metodę ich utrwalania zapewnia: **FLASHCARDS**, czyli dwustronne cyfrowe fiszki oparte na zasadzie pytanie—odpowiedź. W formie cyfrowej dostępne są np. **ANKI**, **Memrize**, **Quizlet** oraz popularny **KAHOOT!** Podczas pracy uczniowie mogą korzystać także ze smartfonów. **FLASHCARDS** można sporządzić na temat dzieł plastycznych, technik artystycznych, rodzajów zabytków czy informacji o artystach. Podczas lekcji warto skorzystać z materiałów dobrej jakości wizualnej, udostępnionych na stronach internetowych, np. **Google Arts & Culture** oraz **wirtualnych stronach muzeów**. Ciekawe będą lekcje plastyki urozmaicone **filmami dokumentalnymi** o artystach i zjawiskach w sztuce, seriach: *Wielka kolekcja sławnych malarzy*, *Potęga sztuki*, *Mistrzowie sztuki*, a także na temat analizy dzieł malarskich, podejmowanych we francuskim cyklu *Palety*. Bogate zasoby udostępnia strona **Narodowego Instytutu Audiowizualnego (NINATEKA)**, na której znajdują się filmy dokumentalne, fabularne, reportaże, animacje, filmy eksperymentalne, relacje dokumentujące życie kulturalne i społeczne o sztuce. Platforma również oferuje stronę dla edukacji: **NINATEKA.EDU**. W celu właściwego wykorzystania ICT oraz zapewnienia zalecanych warunków organizacji zajęć należy właściwie zorganizować wyposażenie pracowni w sprzęt informatyczny w postaci rzutnika i ekranu lub tablicy multimedialnej, sprzętu nagłaśniającego, a jeśli to możliwe, stanowiska komputerowe dla uczniów, np. kilka przeznaczonych do pracy w grupach.

VI. PROPOZYCJE OCENY POSTĘPÓW UCZNIA

Elementem warunkującym rozwijanie różnorodnych uzdolnień jest system oceniania stosowany w szkole, stymulujący osiągnięcia ucznia. Zasady oceniania powinny być sprawiedliwe, dostosowane do typów inteligencji i poziomu rozwoju ucznia, a także powiązane z **indywidualnymi zaleceniami**. Ocenianie dostarcza bowiem informacji o efektach pracy i pozwala określić mocne i słabe strony ucznia oraz motywuje do działania i sprzyja samokontroli. Uczniowie i rodzice powinni te kryteria znać już na początku roku szkolnego. Pomocne w ocenianiu uczniów jest stosowanie **oceniania kształtującego**, opartego na kryteriach sukcesu (**NaCoBeZU – na co będę zwracać uwagę**). Jest to metoda szczególnie zalecana podczas oceniania uczniów ze **specjalnymi potrzebami edukacyjnymi**. Nauczyciel informuje ucznia o tym, co zrobił dobrze, co i w jaki sposób powinien jeszcze poprawić oraz jak ma pracować, aby przyniosło to skutek. Taka informacja zwrotna umożliwia jasne planowanie własnej strategii uczenia się, co wpływa na kształtowanie odpowiedzialności za swoją pracę. Ponadto, nauczyciel powinien ustalić kryteria, na podstawie których będzie oceniać uczniów na koniec semestru oraz roku szkolnego; muszą one być zgodne z uregulowaniami prawnymi. Stosowanie oceniania kształtującego motywuje do pracy, angażuje w działanie, pozwala na bieżąco śledzić postępy w nauce i ułatwia pokonywanie trudności. W ocenianiu kształtującym ważną rolę pełni także **ocena koleżeńska**, wpływająca na równanie szans, kształcąca odpowiedzialność i warunkująca dobre relacje wśród uczniów, a także rozwijająca argumentowanie. Dzięki stosowaniu **samooceny** uczniowie uczą się samodzielności i odpowiedzialności, zaangażowania, poczucia własnej wartości, poznają cel nauczania, wiedzą, jakie mają braki i co powinni uzupełnić. Ponadto nauczyciel widzi postępy ucznia, a zajęcia stają się bardziej twórcze i atrakcyjne.

W ocenianiu nauczyciel powinien uwzględnić zarówno **wiedzę**, jak i zaangażowanie, przygotowanie do lekcji, podjęte próby działania, a także postawy ucznia. Wskazane jest organizowanie zarówno zadań indywidualnych, jak i grupowych, dzięki czemu uczniowie mają możliwość wspólnego rozwiązywania problemów, wymiany różnych punktów widzenia. Ocenianie jest **dobre**, gdy ma jasno określone i przyjęte przez ucznia kryteria; jest **ciągłe**, o ile stosowana jest systematyczność oceny; jest **różnorodne**, gdy ocenie podlegają wiedza i umiejętności, a także różne sposoby aktywności, szczególnie istotne dla **uczniów ze SPE**.

Wymagania na poszczególne oceny:

- **ocenę celującą** otrzymuje uczeń, który w pełnym stopniu opanował treści lekcji i wykorzystał je w działaniach praktycznych, samodzielnie korzysta z dodatkowych materiałów w celu pogłębienia swojej wiedzy, wykazuje się zaangażowaniem podczas pracy na lekcji oraz bierze udział w zajęciach pozalekcyjnych, chętnie służy

pomocą innym, udziela się w projektach szkolnych i **środowiskowych, bierze udział w uroczystościach, konkursach plastycznych, rozwija swoje pasje i zainteresowania**, opracowuje pomoce dydaktyczne. Jest zawsze przygotowany do lekcji (przybory i narzędzia plastyczne),

- **ocenę bardzo dobrą** otrzymuje uczeń, który w pełni opanował treści lekcji oraz wykorzystuje je w działaniach praktycznych, aktywnie uczestniczy w życiu klasy podczas lekcji, współpracuje w grupie, zabiera głos w dyskusji, wykazuje się zaangażowaniem w projekty realizowane w ramach zajęć, uczestniczy w przedsięwzięciach organizowanych w szkole, ma nie więcej niż jedno nieprzygotowanie do lekcji (przybory i narzędzia plastyczne),
- **ocenę dobrą** otrzymuje uczeń, który w wystarczającym stopniu opanował podstawowy materiał realizowany na lekcjach plastyki, a w jego wiedzy sporadycznie pojawiają się niewielkie braki, uczestniczy w działaniach praktycznych, jego aktywność jest niewielka, a zadania rozwiązuje z nieznaczną pomocą nauczyciela, ma nie więcej niż dwa nieprzygotowania do lekcji (przybory i narzędzia plastyczne),
- **ocenę dostateczną** otrzymuje uczeń mający braki w wiedzy, ale starający się je uzupełnić, rzadko aktywny podczas lekcji, wykonujący zadania o średnim stopniu trudności, czasem z pomocą nauczyciela. Zdarzają mu się przypadki niewykonania pracy praktycznej lub braku zaangażowania w działania w klasie i środowisku, nie wykonuje wszystkich zaleceń w celu poprawienia oceny, ma nie więcej niż trzy nieprzygotowania do lekcji (przybory i narzędzia plastyczne),
- **ocenę dopuszczającą** otrzymuje uczeń, który ma duże luki w wiedzy, nie opanował treści nauczanych na lekcjach plastyki, rzadko uczestniczy w życiu klasy, szkoły, nie bierze udziału w imprezach pozaszkolnych, odmawia zaangażowania w działania praktyczne, często nie pracuje podczas zajęć, często (więcej niż cztery razy) jest nieprzygotowany do lekcji (przybory i narzędzia plastyczne),
- **ocenę niedostateczną** otrzymuje uczeń, który nie opanował w minimalnym stopniu treści omawianych na lekcjach plastyki; nie uczestniczy w żadnych przedsięwzięciach w szkole, odmawia pracy podczas zajęć, nie wykonuje żadnych zadań praktycznych, jest nieprzygotowany do większości (ponad 50%) lekcji (przybory i narzędzia plastyczne), nie wykazuje się chęcią poprawy ocen, jest negatywnie nastawiony do przedmiotu.

Podczas ustalania oceny z plastyki szczególną uwagę należy zwrócić na wysiłek wkładany w podjęte działania. W ocenie nie należy brać pod uwagę zdolności plastycznych jako głównego, podstawowego kryterium. Nie należy też oceniać jedynie efektu końcowego procesu twórczego, a uwzględniać możliwości ucznia, gdyż nie wszyscy uczniowie są uzdolnieni artystycznie. Oprócz wiedzy i umiejętności, w jednakowym stopniu należy docenić aktywne uczestnictwo w zajęciach, przygotowanie do lekcji (materiały i narzędzia plastyczne), umiejętną organizację

pracy i gospodarowanie czasem przeznaczonym na wykonanie zadania. Ważną rolę pełni zaangażowanie w działania na terenie szkoły, promocję osiągnięć indywidualnych i klasy, udział w przedsięwzięciach szkolnych i środowiskowych, reprezentowanie klasy, szkoły podczas konkursów.

Nauczyciel powinien jasno określić kryteria oceny działań plastycznych, umożliwić uczniom dokonanie samooceny i oceny koleżeńskiej, zgodnie z jasno określonymi zasadami. Podczas oceny pracy plastycznej lub innego działania praktycznego, brane są pod uwagę:

- przygotowanie do lekcji,
- zaangażowanie,
- zgodność pracy z tematem,
- wykorzystanie w pracy wiedzy i umiejętności zdobytych podczas lekcji,
- dobór środków plastycznego wyrazu w celu oddania tematu,
- estetyka pracy.
- kreatywność i pomysłowość,
- nieszablonowość przekazu.

Podczas wystawiania oceny należy uwzględnić wszystkie zalecenia poradni psychologiczno-pedagogicznej w odniesieniu do uczniów ze specjalnymi potrzebami edukacyjnymi. Należy dostosować narzędzia oceny indywidualnie do każdego ucznia i stosować ocenę wzmacniającą.

VII. SPOSOBY EWALUACJI PROGRAMU

Ewaluacja programu jest konieczna. Służy ocenie czynności zaplanowanych przez nauczyciela podczas wdrażania programu oraz po jego zrealizowaniu. Podczas realizacji programu, należy gromadzić informacje o jej przebiegu. Dokonując **ewaluacji podsumowującej** należy stosować odpowiednie narzędzia pomiarowe:

- arkusz obserwacyjny lekcji (określa zaangażowanie uczniów w realizację zadań),
- karty samooceny ucznia,
- karty obserwacji ucznia,
- karty obserwacji klasy,
- wywiad,
- ankiety przeprowadzane wśród uczniów, nauczycieli, rodziców,
- testy pomiarowe sprawdzające stan wiedzy i umiejętności uczniów,
- wyniki oceniania bieżącego, semestralnego i rocznego.

Hanna Komorowska (ORE, 2012) proponuje wiele modeli ewaluacji, np.: **model SWOT**, określający mocne i słabe strony oraz szanse i zagrożenia wynikające z realizacji programu, **model action research**, sprawdzający skuteczność działań dydaktycznych i efektywność wykorzystanych metod, **model triangulacyjny**, oceniający program z punktu widzenia kilku grup, np. z perspektywy ucznia, rodzica i nauczyciela.

Niezależnie od wybranej metody wyniki z ewaluacji należy zaprezentować podczas Rady Pedagogicznej, zaproponować wnioski i określić planowane działania.

Kwestionariusz oceny dla nauczyciela – przed wdrożeniem programu

1. Czy autor programu powołał się na podstawę programową? TAK NIE
2. Czy w programie zawarte są informacje na temat etapu kształcenia, rodzaju szkoły i ilości godzin? TAK NIE
3. Czy w programie zostały zamieszczone cele kształcenia – wymagania ogólne? TAK NIE
4. Czy w programie zostały zawarte treści kształcenia? TAK NIE
5. Czy program rozszerza treści kształcenia zawarte w podstawie programowej? TAK NIE
Jeśli tak, to o jakie treści?
.....
.....
.....
7. Czy program zawiera informacje o sposobie osiągnięcia celów? TAK NIE
8. Czy program zawiera informacje o sposobie i kryteriach oceniania? TAK NIE
Jeśli tak, to czy zawarte są w nich informacje do oceniania uczniów ze specjalnymi potrzebami edukacyjnymi? TAK NIE

Przykład ankiety ewaluacyjnej, kierowanej do uczniów:

Odpowiedz na pytania, zaznaczając właściwą skalę, w której cyfra 0 oznacza „NIE”, 1 – „RZADKO”, 2 – „CZĘSTO”, 3 – „ZAWSZE”.

1. Czy uczestnictwo na lekcjach plastyki oceniasz jako interesujące? 0, 1, 2, 3
2. Czy podczas lekcji były wykorzystywane nowoczesne technologie? 0, 1, 2, 3
3. Czy uważasz, że treści nauczane na lekcjach plastyki były przydatne? 0, 1, 2, 3
4. Czy treści na plastyce były, według Ciebie, przekazane w ciekawy i komunikatywny sposób? 0, 1, 2, 3
5. Czy forma prowadzenia zajęć była dla Ciebie ciekawa? 0, 1, 2, 3
6. Czy stosowane metody pracy aktywizowały się w działaniu? 0, 1, 2, 3
7. Czy miałeś/miałaś wpływ na wybór metod stosowanych na lekcjach? 0, 1, 2, 3
8. Czy podczas lekcji była łączona teoria z praktyką/rynkiem pracy? 0, 1, 2, 3
9. Czy atmosfera podczas lekcji zachęcała do pracy? 0, 1, 2, 3
10. Czy Twoim zdaniem praca w zespole integrowała klasę? 0, 1, 2, 3
11. Czy podczas lekcji treści i metody były dostosowane do możliwości indywidualnych uczniów? 0, 1, 2, 3
12. Czy korzystałeś/korzystałaś z nowoczesnych technologii komputerowych? 0, 1, 2, 3
13. Czy w czasie zajęć mogłeś/mogłaś samodzielnie podejmować decyzje? 0, 1, 2, 3
14. Czy polecenia i zadania podczas lekcji były jasno sformułowane? 0, 1, 2, 3
15. Czy miałeś/miałaś możliwość udziału w zajęciach pozalekcyjnych? 0, 1, 2, 3

BIBLIOGRAFIA

1. Gardner H., *Inteligencje wielorakie: nowe horyzonty w teorii i praktyce*, Laurum, Warszawa 2009.
2. Komorowska H., *Programy nauczania w kształceniu ogólnym i w kształceniu językowym*, Fraszka Edukacyjna, Warszawa 2005.
3. Kupisiewicz Cz., *Dydaktyka ogólna*, Oficyna Wydawnicza Graf Punkt, Warszawa 2000.
4. Kupisiewicz Cz., *Podstawy dydaktyki ogólnej*, Wydawnictwo PWN, Warszawa 1984.
5. *Mapa drogowa UNESCO dla edukacji artystycznej*.
6. *Programy nauczania w rzeczywistości szkolnej. Tworzenie – wybór – ewaluacja*, ORE, Warszawa 2012 (dostęp: 6.04.2019), http://www.bc.ore.edu.pl/Content/271/programy_nauczania_w_rzeczywistosci_szkolnej.pdf.
7. Rozporządzenie Ministra Edukacji Narodowej z dnia 9 sierpnia 2017 r. w sprawie zasad udzielania i organizacji pomocy psychologiczno-pedagogicznej w publicznych przedszkolach, szkołach i placówkach (Dz.U. z 2017 r., poz. 1591), art. 47 ust. 1 pkt 5 ww. ustawy.
8. Rozporządzenie Ministra Edukacji Narodowej z dnia 10 czerwca 2015 r. w sprawie szczegółowych warunków i sposobu oceniania, klasyfikowania i promowania uczniów i słuchaczy w szkołach publicznych.
9. Rozporządzenie Ministra Edukacji Narodowej z dnia 28 marca 2017 r. w sprawie ramowych planów nauczania dla publicznych szkół (Dz.U. z 31 marca 2017 r., poz. 703).
10. Rozporządzenie Ministra Edukacji Narodowej z dnia 3 sierpnia 2017 r. w sprawie oceniania, klasyfikowania i promowania uczniów i słuchaczy w szkołach publicznych.
11. Rozporządzenie Ministra Edukacji Narodowej z dnia 30 stycznia 2018 r. w sprawie podstawy programowej kształcenia ogólnego dla liceum ogólnokształcącego, technikum oraz branżowej szkoły II stopnia (Dz.U. z 2018 r., poz. 467).
12. Zalecenia Parlamentu Europejskiego i Rady Europy z 22.05.2018 r.

Tadeusz Banowski – nauczyciel dyplomowany w Zespole Szkół im. C.K. Norwida w Nowym Mieście Lubawskim z 15-letnim stażem, ekspert wiodący w zakresie przedmiotów artystycznych w Ośrodku Rozwoju Edukacji w Warszawie, egzaminator z języka polskiego i historii sztuki. Autor programów nauczania do historii sztuki, historii muzyki, wiedzy o kulturze, nagrodzonych w ramach projektu „Wdrożenie podstawy programowej kształcenia ogólnego w poszczególnych typach szkół ze szczególnym uwzględnieniem II i IV etapu edukacyjnego”. Autor publikacji *Język polski. Matura 2019. Testy i arkusze. Zakres podstawowy i rozszerzony* (wyd. Operon). Autor scenariuszy lekcji do przedmiotów humanistycznych i artystycznych dla Best Filmu, Legalnej Kultury, Wydawnictwa Operon, Nowych Horyzontów Edukacji Filmowej.